

Handel med Danmarks oldtid

»En omstrejfende Mandsperson, udsendt for Nationalmuseet« –

Handelsmand Peder Rasmussens virksomhed for Nationalmuseet 1898-1930

Af Birger Storgaard og Sven Thorsen

Oldsagshandel

Oldsager har siden arkæologiens barndom været eftertragtede og genstand for mangfoldige former for handel og udveksling. Til forskel fra den forhistoriske om sætning, kender vi som regel de omstændigheder, der har ført til, at en oldsag har skiftet ejer i nyere tid. Disse forhold er ofte så spegede og forekommer i dag så fremmedartede, at det tit synes utænkeligt, at nogen ville kunne udrede de nærmere omstændigheder, såfremt sagen ikke var dokumenteret i museernes arkiver.

På de følgende sider vil vi fortælle historien om handelsmand Peder Rasmussen, der i årene 1898-1930 drev en omfattende handel med oldsager. Den virksomhed, som Rasmussen og de fleste andre handelsmænd drev, var strengt taget ulovlig, og er derfor lidet kendt. Men takket være museumsfolkenes ønske om pålidelige oplysninger om det, de købte, kan et arkæologisk arkiv belyse en overset side af den handel og udveksling, der i begyndelsen af dette århundrede foregik i bunden af det danske samfund.

Gårdmandsenkens gigtring

I 1907, på februars sidste dag, vandrede handelsmand Peder Rasmussen fra gård til gård i Svinø by mellem Vordingborg og Næstved. I Hans Rasmussens gård traf han kun en ældre husbestyrerinde: gårdmandsenke Bodil Andersen.

Handelsmanden lagde straks mærke til gårdmandsenkens usædvanlige fingerring og spurgte, om den var af messing (fig. 1). Bodil Andersen svarede, at det var en guldring, som hendes mand for mere end tredive år siden havde fundet, da han ryddede sten på fødegården i Grumløse. En københavnsk guldsmed havde fortalt hende, at det var 24 karat guld og havde budt 60 kroner for ringen, men hun ville ikke skille sig af med den. Hun brugte den som gigtring – og her er en guldring bedst.

Fig. 1. Bodil Andersens fingerring. Den blev fundet i 1874, da Bodil Andersens mand ryddede sten af et markstykke. Ringen er fra romersk jernalder og vejer 14 1/2 g. Foto: L. Larsen, Nationalmuseet 1985.

Fig. 2. Frants Henningsen, »Vandrebogen efterses«, 1890. To af Estrupstyrets forhadte »blåmænd« kontrollerer tre sølle rejsende. Efter alt at domme omrejsende handelsmænd.

Myndighederne nærde en inderlig mistillid til omrejsende folk og råde over et bjerg af love og forordninger, der skulle forhindre »skadelig omvandring«. – En umulig opgave i et samfund hvor taberne havde valget mellem den totale umyndiggørelse eller livet på landevejen.

Efter nogen snakken om ringen solgte Peder Rasmussen hende et par briller. De skulle egentlig koste 3 kroner, men hun lod et par gamle briller gå med i handelen og slap med at betale et mindre kontant beløb for sine nye briller.

Det var ikke tilfældigt, at Peder Rasmussen straks fik øje på gårdmandsenkens guldring. Handelsmand Peder Rasmussen arbejdede nemlig for Nationalmuseet, selvom dets direktør Sophus Müller officielt ville benægte, at det forholdt sig således. – Men herom senere.

»For at Loven kan ske Fyldest«

Peder Rasmussen sendte straks et brev og en tegning af ringen til Nationalmuseet. Han skrev, at han ikke kunne garantere, at konen ville af med ringen, men at han i al fald havde fortalt hende, at hun ikke havde lov at sælge til andre end Nationalmuseet.

Sophus Müller havde ikke så travlt som Peder Rasmussen. Der gik otte dage, inden Bodil Andersen fik besked om, at ringen var danefæ, og at den inden 10 dage skulle indsendes til museet. I modsat fald måtte museet, »saa ugerne det end sker, for at Loven kan ske Fyldest, søge den tilvejebragt ved Øvrighedens hjælp«.

10 dage senere rejste Bodil Andersen til København, hvor hun, ledsaget af en nevø, afleverede ringen på Nationalmuseet.

Museet sendte straks Peder Rasmussen en dusør på 4 kr for oplysningerne om ringen. Bodil Andersen måtte derimod vente til guldværdien var bestemt og fik da 50 kroner. De 35 for ringens guldværdi og 15 kroner som dusør.

Bodil Andersen havde strengt taget ikke krav på en dusør, men den udbetaltes, fordi museet valgte at antage, at gårdmandsenken ikke kendte danefæ-bestemmelserne.

Hermed blev sagen vist anset for at være afsluttet til alles tilfredshed, men det viste sig, at Bodil Andersen var så misfornøjet, at hun et par dage før hun fik besked om dusøren, meldte Peder Rasmussen til politiet i Vordingborg for at have truet hende til at aflevere ringen.

Det var selvfølgelig surt for Rasmussen, men heldigt for os, for uden denne politisag havde han været lige så anonym som de fleste af den tids handelsmænd. Disse omrejsende folk vidste af bitter erfaring, at myndighederne rådede over bjerge af love og forordninger, der alle sammen vendte den tunge ende nedad. For at overleve måtte handelsmændene gøre sig så usynlige, at »øvrigheden« ikke kunne – eller rettere ikke ville – få øje på dem.

»Ulovlig omløben med Varer«

I slutningen af marts sendte borgmesteren i Vordingborg en politirapport om »en omstørend Mandsperson, der angav at være udsendt for Nationalmuseet«, og som har gjort sig skyldig i »ulovlig omløben med Varer« ved at have solgt briller og barberknive på Svinø.

Borgmesteren bad museet om nærmere oplysninger »til Afgørelse af, om der her bør foretages noget i Sagen eller Museet mulig kan korrekse Vedkommende«. Det fremgik, at »museets uheldige repræsentant« under alle omstændigheder kunne idømmes en bøde for overtrædelse af forordningen om ulovlig omløben med varer. Denne forordning fra 1775 var oprindelig begrundet af hensynet til købstædernes eneret på handel med kramvarer, men blev langt op i dette århundrede opretholdt, fordi myndighederne havde svært ved at kontrollere omvandrende handelsmænd, der hurtigt kunne forsvinde fra én egn for lige så pludseligt at dukke op på en anden (fig. 2).

På den anden side var denne form for handel et så vigtigt led i vareomsætningen, at den dårligt kunne undværes. Handelsmændene forsynede landbefolkningen med alle de småting, det ellers var vanskeligt at skaffe. Enten fordi der var langt til købstaden eller til de købmænd og høkere, der fra slutningen af 1800-tallet havde fået lov at etablere sig på landet. Desuden havde et stadigt stigende antal husmænd og jordløse landarbejdere hos bissekræmmere og andre handelsmænd mulighed for at købe tingene i småportioner, og ofte var det muligt at lade klude, ben, hestehår og andet indgå i handelen. Handelsmandens fidus var så at videresælge disse ting med fortjeneste.

Peder Rasmussen havde fundet det man i økologien ville kalde en niche ved at bytte sig til oldsager, som Nationalmuseet siden afregnede med kontanter, således at der kom penge ind i Rasmussens lille økonomiske kredsløb. At Sophus Müller så forstod at vende dette til Nationalmuseets fordel, vil fremgå af det svar, han sendte borgmesteren:

»Velbaarne Borgmester«

S.N.E. Sporsén, R. af Dbg.

Vordingborg

I Anledning af behagelig Forespørgsel vedrørende den i hermed tilbagefølgende Politirapport af 22.ds. nævnte Mandsperson undlader jeg ikke herved at fremføre følgende: Bemeldte er utvivlsomt identisk med en Mand af Navnet P. Rasmussen. Han rejser saa vidt vides væsentligt i det sydlige Sjælland og paa vedliggende Øer; hvor han har fast Bopæl, er ikke Museet bekendt; muligt har det, i alt Fald en Tid i Begyndelsen af indeværende Aar været i Viemose (Kallehave Sogn). Med denne Mand har Museet i adskillige Aar staaet i Forbindelse. Han har forklaret, at han rejste for at forhandle en bestemt Artikel, saa vidt erindres

Vognsmørelse, og har bedt om til Museet at maatte indsende Oldsager, som han købte, mod at Museet for saa vidt man ønskede at beholde dem, udbetalte ham det Beløb, hvortil Sagerne her vurderedes. I andet Fald skulde Oldsagerne tilbagesendes ham. Derimod har han ikke haft nogen Bemyndigelse til at opkøbe for Museet eller til overhovedet at optræde paa Museets Vegne, og det er gentagende blevet ham på det bestemteste forbudt at foregive nogen Art af Bemyndigelse herfra. Det antoges her, at han aldrig havde overtraadt dette Forbud. Museet holder overhovedet ingen Agenter af denne Art og giver aldrig saadanne Folk Bemyndigelse til at optræde paa dets Vegne. Derimod har man ikke nægtet nævnte Mand at maatte sige, at han agtede at indsende Oldsagerne til Museet. Har han overtraadt det ham meget bestemt givne Paalæg, vil al Forbindelse med ham fremtidig være afbrudt.

Til nærmere Oplysning angaaende den i Rapporten omtalte Guldring, vedlægges det Brev fra Rasmussen, hvori han gav Museet Underretning. Man tilskrev derefter Ejerinden, Enke Bodil Andersen, hos Gaardejer Hans Rasmussen, Svinø, om at indsende Ringen. Den 19. ds. kom Ejerinden personlig til Stede og indleverede Ringen, en Guldfigerring fra Oldtiden. Som Vurderingsbeløb for Danefæet (35 Kr.) og som Dusør for Indleveringen (15 Kr.) er under 23. ds. tilsendt Bodil Andersen i alt 50 Kr. Rasmussen har faaet 4 Kr. for Anmeldelsen.

Iøvrigt maa jeg tillade mig at bemærke, at nævnte P. Rasmussen gentagne Gange ved Besøg på Museet er blevet nøje eftersat og taget i Forhør, dog ikke i de sidste Maaneder. Han har altid gjort Indtryk af at være en net og paalidelig Mand, og hans skriftlige Adfærd har ligeledes til enhver Tid været saaledes, at ikke mindste Mistanke til ham har kunnet rejse sig.

Om den videre Behandling af denne Sag tillader

Museet sig at imødesee en godhedsfuld Meddelelse, idet det for Forholdet til nævnte Mand vil være ganske afgørende, om han skulle ifalde nogen Bøde eller Straf.

Sophus Müller«

Retssagen

Müller meddelte samtidig Rasmussen, at al fremtidig forbindelse måtte være afbrudt, såfremt han ikke kan klare for sig. Rasmussen svarede, at han efter en samtale med borgmesteren havde fået rede på, hvad sagen drejede sig om. Han mente, at Bodil Andersen havde meldt ham i forbitelse over, at hun skulle aflevere sin gigtring, men at han med rolig samvittighed kunne aflægge ed på, at han ikke havde truet gårdmandsenken.

Over for politiet fastholdt Bodil Andersen imidlertid, at Peder Rasmussen havde optrådt som »udsendt« af Nationalmuseet, og at han var blevet vred, da hun havde nægtet at give ham ringen. Hun erklærede dog, at hun just ikke havde været bange for ham.

Da sagen den 10. april kom for retten i Vordingborg, var Bodil Andersen imidlertid ikke længere sikker på, at Peder Rasmussen havde påstået, at han var »udsendt« af Nationalmuseet, og turde til sidst heller ikke fastholde, at Rasmussen havde forlangt ringen udleveret.

Peder Rasmussen indrømmede derimod den ulovlige handel, men tilbød en mindelig afgørelse ved at han betalte 10 kr. i bøde. Dommeren modtog dette tilbud, men bestemte, at afgørelsen, i gentagelsestilfælde, skulle have doms retsvirkning. Rasmussen slap altså ud af sagen med en ren straffeattest, men 10 kr. fattigere.

Bodil Andersen fik 3 kr. i befordringsgodtgørelse for en rejse på »6 løbende mil«. – Om Peder Rasmussen så også har betalt for en mindelig ordning med Bodil

Andersen, får vi aldrig at vide. Derimod følger sagens akter en smule nyt til vor viden om Rasmussen. Nemlig, at han er født i Borup 31. maj 1856, og at han i 1907 havde rejst som handelsmand i 16 år – altså siden 1892, hvor han var 36 år gammel.

»Den yderste Forsigtighed for Museet«

Rasmussen meddelte straks Nationalmuseet sagens udfald og bad om, at Müller ville være ham en »nådig dommer« og atter lade ham indsende oldsager. Det er hans agt ikke mere at have med »ulovlige varer« at gøre.

Hermed lovede han faktisk at opgive sin hidtidige levevej til fordel for handelen med oldsager.

Det kan være, at han har tænkt sig at slå ind på subskribentsamling eller anden lovlig handel. Uden et påskud til at komme rundt til folk, ville han hurtigt få jobbet priserne på oldsager op, og så ville han ikke kunne tjene på at videresælge dem.

Müller sendte Rasmussens bønsskrift til Vordingborg for at høre borgmesterens mening. Borgmesteren svarede, at han havde fået et ganske godt indtryk af Rasmussen, selvom han vistnok havde optrådt lidt uheldigt på Svinø. Han foreslog, at museet nøjedes med at give Rasmussen en påmindelse om at optræde med større forsigtighed.

Müller var kommet til samme resultat og havde allerede meddelt Rasmussen, at han atter modtog oldsager, dog under »udtrykkelig indskærpelse« af, at han aldrig på nogen måde måtte bruge museets navn, og end ikke sige, at oldsagerne blev indsendt til Nationalmuseet. »Selve det, at De har maattet vedtage en Bøde, medfører den yderste Forsigtighed for Museet«.

Om Rasmussen så opgav de »ulovlige« varer vides ikke, men mængden af oldsager, der blev indsendt de følgende år, kan give en mistanke om, at alt blev, som

det tidligere havde været. Museet aftog fortsat sjældne oldsager og samlede fund med gode oplysninger. Resten må – med Müllers stiltiende accept – være solgt til privatsamlere.

Med træskoene dybt i muld og mose

Samme år, som alt dette skete, udsendtes Müllers bog, »Nationalmuseet, hundrede Aar efter Grundlæggelsen«, hvor holdningen til de omrejsende opkøbere er en ganske anden. De er »farlige fjender«, og der advares indtrængende mod »omrejsende folk som handler med forskelligt og samtidig tilbytter sig oldsager for billeder og nysølvsker«.

På denne baggrund må forholdet til Peder Rasmussen nærmest karakteriseres som en balance mellem det dobbelt-moralske og det raffinerede, og som et godt eksempel på Müllers enestående evne til at nå sine mål ved at blæse på midlerne.

Han vidste, at museets styrke var dets gode forbindelser til »opofrende venner« i samfundets øvre lag. Han opregner dem i jubilæumsbogen:

»Først var det navnlig præster, godsejere og embedsmænd, som var museets frivillige og interesserede hjælpere; så kom læger og apotekere til, så skolelærere og landmålere«. Han fortsætter: »Nu er det bag harve og plov, i mosen og grusgraven, at man finder museets og oldforsknings bedste venner«. Men her har han nok haft en fornemmelse af, at »de farlige fjender« trods alt havde bedre kontakt med »den der står med træskoene dybt i muld og mose«, end museet, der i bund og grund var borgerskabets museum (fig. 3a og b).

Det må siges at være ganske raffineret, at Müller lod »en farlig fjende« som Peder Rasmussen være bindeled til manden i træskoene. Når Rasmussen yderligere var tvunget til at gå stille med dørene, kunne Müller sagtens påstå, at museet ikke opkøbte oldsager.

Hundreder af breve i Nationalmuseets arkiv fortæller, at det forholder sig anderledes, og at Rasmussen rent faktisk virkede som opkøber for Museet.

Rasmussen og Nationalmuseet

Rasmussen kontaktede første gang Nationalmuseet i maj 1898 (NM1 j.nr. 274/98). Han indsendte da to flintøkser, som museet købte for 15 kr. Hermed indledes et samarbejde, der varede ved til begyndelsen af 1930. Da var Rasmussen 73 år gammel – og endnu aktiv som handelsmand.

I løbet af de 33 år, Nationalmuseet handlede oldsager med Rasmussen, nåede han at indsende i alt 715 genstande (fig. 4). Omkring 1/5 af disse blev dog returneret som værdiløse, mens resten indbragte ham 4374 kr. Ser man bort fra de 4 år, 1918-21, hvor Rasmussen ikke handlede med museet, svarer det til en gennemsnitlig årlig omsætning på 150 kr.

Kontakten mellem Rasmussen og Nationalmuseet foregik pr. brev. Rasmussen sendte oldsager og fundoplysninger ind til vurdering, og for at sikre en hurtig afregning opgav han samtidig den adresse, hvor han i de nærmeste dage ville opholde sig.

Rasmussens udbytte svingede betydeligt fra år til år og lå visse år på langt under de gennemsnitlige 150 kr. Muligvis afspejler dette forhold perioder, hvor Rasmussen satsede på anden handel, men det kan også tænkes, at konkurrencen har været hård. I alle fald skrev han i 1911: »Maa jeg bede Herr Direktøren villigst sende mig Resultatet poste restante Karise, det har været en meget mager Tid med Hensyn til gode Oldsager« (NM1 j.nr. 816/11).

»Man ville saaledes helst være fri for dem«

Også Nationalmuseets – det vil i første række sige direktør Sophus Müllers – holdning til, hvilke typer af

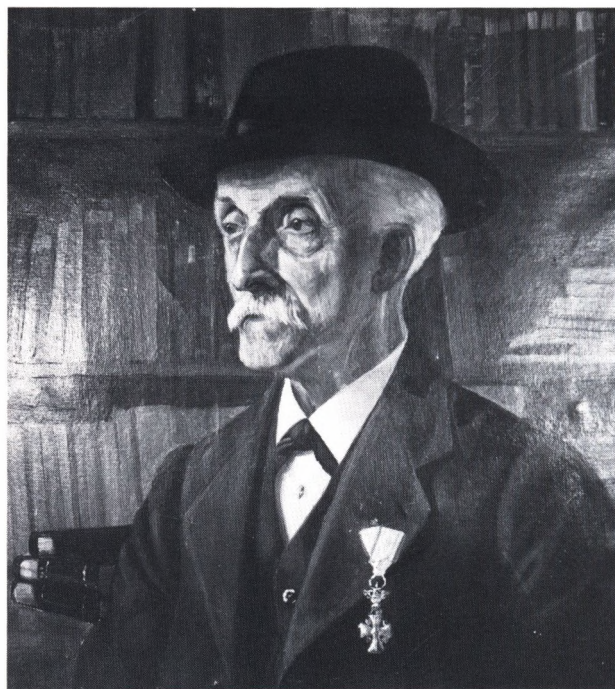

Fig. 3. Sophus Müller (1846-1934) og J. Olsen (1839-1920) var markante personligheder og betydelige pionerer i dansk museumsverden.

Müller tilhørte en anset embedsmandsfamilie og blev 1892 direktør for Nationalmuseet, med bolig på førstesalen i Prinsens Palæ. Olsen var en begavet husmandssøn, der 1890 nåede så langt, at han blev kustos ved Stiftsmuseet i Maribo, med bolig i museets kelder. I 1905 sendte politiker og højskolemanden Frede Bojsen sin »Møns Historie« til Olsen, der i sit takkebrev fortalte, hvad man mente om Müllers forhold til en mand i træsko: »Tak fordi De har optaget mit navn i Deres bog. Det har ofte kedet mig, at Nationalmuseets direktør i sin udgave om udgravninger stedse har undladt mit navn, skønt mange fund fra de forskellige tidsaldre næppe ville være forekomne eller bevarede, dersom jeg ikke havde opdaget dem eller søgt at få dem undersøgt. Jeg kan ingen anden årsag tænke mig end den, at direktøren har ment, at en så ringe mand som mig, der ikke har nogen højere uddannelse og er en husmandssøn fra Bakkebølle, ikke burde nævnes i forbindelse med den arkæologiske videnskab«.

Billedet af Müller på »herredsrejse« opbevares på Nationalmuseet. Niels Christiansens maleri af kustos Olsen med ridderkorset hænger på Lolland-Falsters Stiftsmuseum i Maribo.

	Genstande solgt til Nationalmuseet			Genstan- de afvist af museet	Udbetalt til Ras- mussen	Antal bre- ve fra Ras- mussen
	sten	metal	andet			
1898	7	4			90 kr	6
1899	12	2			87 kr	6
1900	22	1		4	108 kr	12
1901	38	2	3	5	300 kr	22
1902	7			6	81 kr	6
1903	8		2	1	80 kr	6
1904	34	3	1	6	239 kr	25
1905	27			9	281 kr	19
1906	20	2	1	14	162 kr	19
1907	28	2		15	211 kr	21
1908	31			5	173 kr	23
1909	26	3	1	9	167 kr	19
1910	13		2	10	221 kr	15
1911	16	1		8	125 kr	16
1912	31	1	3	2	202 kr	19
1913	47	7		4	337 kr	23
1914	35	2		18	368 kr	28
1915	30	1		11	224 kr	21
1916	25	2		6	251 kr	16
1917	11	1		3	99 kr	6
1918						
1919						
1920						
1921						
1922	9	3	3		151 kr	6
1923	3	3		5	115 kr	5
1924	10	1		3	143 kr	6
1925	1				15 kr	1
1926	1	1		1	4 kr	1
1927	4	1		2	70 kr	4
1928	1			5	20 kr	2
1929	3				50 kr	1
1930				4		1
I alt	500	43	16	156	4374 kr	355

Fig. 4. Oversigt over Rasmussens samlede, arkæologiske virksomhed, som den afspejles ved en gennemgang af Nationalmuseet 1. afd.s journaler fra 1898-1930.

oldsager, der var værd at erhverve ved køb, havde stor betydning for Rasmussens udbytte. I visse år blev mere end halvdelen af de indsendte oldsager returneret. Det hører med hér, at museet kun rådede over en årlig bevilling på 4000 kr til indkøb af oldsager, og at penge- ne derfor undertiden kan have været små. Principper- ne for anvendelsen af dette beløb blev på et tidligt tidspunkt slået ganske fast overfor Rasmussen (NM1 j.nr. 95/99). Müller ønskede ikke almindelige sager, selvom der forelå gode fundoplysninger, men ville have sager, der udmærkede sig ved »Særegen Form, Skøn- hed eller smuk Konservation«.

Oldsager og prispolitik

Det, Müller først og fremmest var interesseret i at kø- be, var altså mere usædvanlige oldsagstyper. Dette er vel ikke specielt overraskende og stemmer da også overens med tidens interesse for typologi og billedet af systematikerens Müller, som det bl.a. kommer til ud- tryk i hans store værk »Ordning af Danmarks Oldsa- ger« fra 1888-95.

Holdningen kommer meget kontant til udtryk gen- nem Müllers prisansættelser. En flintdolk kunne ind- bringe op til 40 kr – og det uden skelen til fundforhol- dene – mens andre flintredskaber som regel kun gav 2 til 4 kr. Også samlede fund med præcise fundoplysning- er udløste høje priser: 35 til 40 kr. Det er iøvrigt bemærkelsesværdigt, at de få oldsager af metal, som Rasmussen indsendte, blev afregnet med yderst be- skedne beløb. En velbevaret pålstav indbragte i 1899 således kun 8 kr (NM1 j.nr. 90/99).

Gravrov

Sophus Müller vægrede sig oftest mod at købe oldsa- ger, der var fremkommet ved sløjfning af oldtidsmin-

der. En løselig gennemgang af Nationalmuseets protokoller fra perioden omkring århundredskiftet afslører dog adskillige tilfælde af køb af den slags oldsager. Dette er klart i modstrid med Müllers meget kontante angreb på højplyndrere, men har utvivlsomt reddet mange fund fra at havne i private samlinger.

Også Rasmussen forsøgte fra tid til anden at afsætte oldsager, der angiveligt stammede fra nyligt gennemførte sløjfninger. I marts 1914 indsendte han således til museet to flintdolke, fundet »ved Rydning af en Oldhøj« samt et benredskab fundet ved pløjning »ca. 500 Alen fra Bopladsen paa Maglemose« (NM1 j.nr. 201/14). Disse sager blev alt andet end vel modtaget af Müller, der svarede Rasmussen: »Hele den sidste Sendelse er ikke saadan, at jeg ønsker at modtage den. Desuden holder jeg ikke af Sager, der er fremdragne ved Rydninger af Høje. Det gør mig dog ondt for Dem, at De skal have Sagerne tilbage. Vil De opgive mig, hvorhen De ønsker dem sendt. Foretrækker De i Stedet at opgive, hvad De har betalt, skal jeg tænke over, om jeg dog mulig kan tage Sendelsen«. Dette brev skal rimeligvis opfattes som en advarsel, for allerede dagen efter blev der sendt 70 kr til Rasmussen som betaling for sagerne. Hvordan Müllers forbehold i denne sag så end skal tolkes, sikrede han ved denne lejlighed to meget smukke flintdolke til museets samlinger (fig. 5).

Forholdet mellem Rasmussen og Müller

Generelt må man karakterisere forholdet mellem Rasmussen og Nationalmuseet – personificeret ved direktør Sophus Müller – som præget af den gensidige respekt mellem to mænd, der hver på deres måde havde antennerne ude og respekterede hinandens dygtighed. Müller måtte stiltiende acceptere, at Rasmussen handlede med privatsamlere, der vel som oftest kunne afta-

Fig. 5. De to flintdolke (NM1 A 27696-97) »fundne af Husejer Søren Nielsen ved Rydning af Høj paa hans Mark i Knudstrup, Gjerlev Sogn, Løve Herred. Han fandt tillige fem andre Flintredskaber, en hel og en itubrudt Urne og Brudstykker af en Bronzering«. Foto. L. Larsen 1985.

	Antal oldsager	%	I alt udbetalt kr.
Oldsager indsendt af finder – mod godtgørelse	74	7,5	663,75
Købt af samlere etc.	53	5,4	327,-
Købt af opkøber Niels Christensen, København	8	0,8	114,-
Købt af opkøber C. Chri- stensen, Roskilde	11	1,1	81,-
Købt af handelsmand Hansen, Nykøbing F.	1	0,1	5,-
Købt af handelsmand C. Johansen, København	2	0,2	14,-
Købt af opkøber P. Rasmussen	29	3,0	216,-
Udtaget af Sophus Müller i provinsmuseernes samlinger	6	0,6	
Afgivet fra provinsmuseerne mod godtgørelse	3	0,3	19,-
Gaver	479	48,6	
Oldsager indkommet ved museets egne undersøgelser	318	32,3	
I alt	985		1442,75

Fig. 6. Resultatet af en systematisk gennemgang af Nationalmuseet I. afd.s protokol over stenalderoldsager for 1907. Protokollen omfatter oldsagsnumrene A 23083 – A 24067. Af disse tegner Rasmussen sig for de 29 – det vil sige 3%.

1907 var dog noget utypisk, fordi museet fejrede sit 100 års jubilæum, hvilket affødte en strøm af gaver i form af oldsager fra privatsamlere og lokalmuseer. Alene i stenalderprotokollen udgør gaverne omkring 50%. Sorteres disse, samt oldsager, fremkommet ved museets egne undersøgelser, fra i regnskabet, bliver tilbage 182 genstande, alle erhvervet ved køb. Af disse tegner Rasmussen sig for 16%, hvilket gør ham til årets største leverandør af stenalderoldsager. Til sammenligning kan nævnes, at de øvrige 5 opkøbere tilsammen tegnede sig for omkring 12% af museets køb.

ge visse oldsager til en højere pris end den, som museet kunne tilbyde, og som næppe skænkede fundomstændighederne mange tanker.

En enkelt gang forsøgte Rasmussen at presse prisen i vejret for en bjergartsøkse, på hvilken han hævdede at have fået et godt tilbud fra privat side (NM1 j.nr. 47/1900). Müller følte sig dog ikke på nogen måde foranlediget til at gå ind i dén form for handel og svarede prompte, at Rasmussen skulle opgive sin pris: »Paa nogen videre Forhandling om Købet kan vi ikke indlade os«. Efter på denne vis at have følt Müller på tænderne, tilføjede Rasmussen som regel i sine breve til museet: »Betalingen overlader jeg til Herr Direktøren at bestemme«.

I starten søgte museet meget naturligt at kontrollere de proveniens-oplysninger, som Rasmussen sendte med oldsagerne. Det skete som oftest ved en forespørgsel hos finderens via den lokale præst. I ét tilfælde gik man dog mere radikalt til værks. Da Rasmussen i 1900 indsendte et mosefund, bestående af 4 økser, skrev Müller til ham, at han i det store og hele følte sig overbevist om, at de af Rasmussen oplyste fundforhold var i orden, og at »Resten vil kunne oplyses ved en nærmere Undersøgelse, som Museet vil lade foretage«. Med brevet fulgte betalingen for fundet: 16 kr. Hertil svarede Rasmussen lidt fortørnet: »Da det ser ud til, at Prisen for de indsendte Stenøkser er sat saa lavt, fordi Museet er i Tvivl om, at Fundforholdene er urigtig opgivne undlader jeg ikke at meddele, at jeg har Finderens Underskrift paa den af ham til mig afgivne Erklæring« (NM1 j.nr. 268/1900).

I august 1900 – to måneder efter modtagelsen af fundet – inspicerede Chr. Blinkenberg findestedet og forhørte finderens. Han konkluderede i sin beretning, at »Finderen er utvivlsomt en forstandig og paalidelig Person«.

Rasmussen og dansk arkæologi

Rasmussen har haft stor betydning som leverandør af oldsager – specielt fra stenalderen – til Nationalmuseet. Det viser en systematisk gennemgang af museets protokoller over stenalderoldsager fra perioden omkring århundredskiftet. I 1907, til eksempel, var Rasmussen den suverænt største sælger af stenaldersager, idet han leverede 1/6 af alle oldsager, der blev købt det år (fig. 6). Samme år købte museet oldsager fra stenalderen af 5 andre, professionelle opkøbere. Det samlede køb af disse svarer dog end ikke til Rasmussens, men udgør blot 1/8. Dette forhold ses tillige i flere andre år – f.eks. i 1901, hvor museet blot havde kontakt med hele 11 opkøbere, foruden Rasmussen.

Rasmussens betydning kan tillige ses ad anden vej i Nationalmuseets arkiver. En gennemgang af det topografiske arkiv for sognene indenfor Rasmussens virkeområde afslører således, at han flere steder tegner sig for halvdelen eller flere af alle journalsager fra perioden 1898-1930. Det gælder bl.a. Sønder-Dalby, Mern, Fanefjord og Jørlunde sogne, hvor Rasmussen således må siges at være vor vigtigste kilde til belysning af oldtidsbebyggelsen.

Et år med en opkøber

Ud fra de i regelen meget præcise proveniens-oplysninger, der fulgte med Rasmussens sendinger, har man en enestående mulighed for at danne sig et indtryk af udstrækningen af det område, som en handelsmand opererede indenfor. For Rasmussens vedkommende var det først og fremmest Præstø amt (incl. Møn) samt dele af Frederiksborg, Sorø og Holbæk amter.

I de senere år af hans virksomhed, hvor adressen som oftest blev angivet som Brøndehøjgård pr. Asnæs, hentede han dog størstedelen af oldsagerne i Ods her-

red. Men i det sidste brev til museet – dateret Brøndehøjgård 1. februar 1930 (NMI j.nr. 72/30) – gav han dog indtryk af stadig at være aktiv: næste dag skulle han afsted til Midtsjælland.

Her har vi valgt at følge Rasmussens rejsevirkomhed i 1901. Gennem datoerne i Nationalmuseets journal kan man følge ham, mens han handler sig fra sogn til sogn, specielt i det sydsjællandske, men tillige med en enkelt afstikker til det nordlige Sjælland (fig. 7).

Gennem den detaljerede viden om Rasmussens rejseruter, får vi således foræret en enestående mængde oplysninger til belysning af en omrejsende handelsmands færden omkring århundredskiftet.

Rasmussens kundekreds

Hvordan Rasmussen erhvervede de oldsager, som han siden videresolgte, giver hans breve desværre ingen oplysninger om.

Sandsynligvis lod han oldsagerne indgå som en del af betalingen, når han handlede sine varer. Det har således stillet store krav til hans handelstalent at vurdere, hvor meget han siden kunne få for genstandene og på denne måde tjene mest muligt. Ofte har han sikkert også været fristet til at fortælle, at genstandene blev indsendt til Nationalmuseet for derigennem lettere at få overgivet sagerne.

Hvem, Rasmussen handlede med, er det derimod endnu i dag muligt at finde ud af – atter takket være hans omhyggelighed med at opgive præcise oplysninger om de oldsager, han solgte. Hans kundekreds bestod først og fremmest af småkårsfolk: husmænd, karle, tjenestedrenge, vejtmænd, arbejdsmænd m.fl., og de oldsager, de havde at tilbyde handelsmanden, var – i sagens natur – som oftest fundet ved arbejde på anden mands jord.

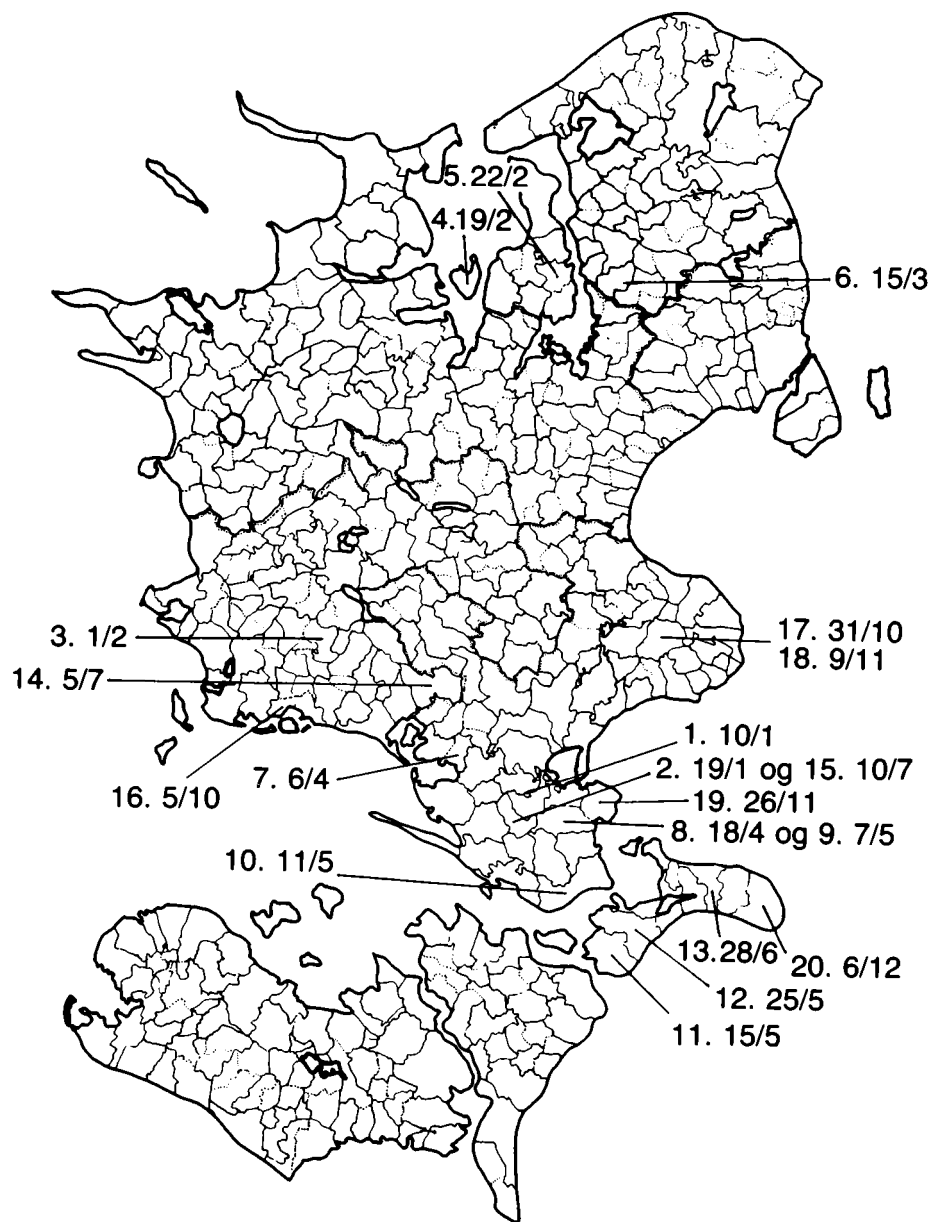

Fig. 7. Rasmussens rejser i 1901. På kortet er markeret de sogne, hvorfra Rasmussen det år indsendte oldsager. Den angivne dato er den dag, museet har modtaget Rasmussens sending.

Smidighed

Gennem mange år hævdede Peder Rasmussen sig som den enkeltperson, der skaffede flest oldsager – hovedsageligt stenoldsager – til Nationalmuseets samlinger. At museet – det vil sige Sophus Müller – i høj grad anerkendte denne betydning viser bl.a. den kendsgerning, at affæren i 1907 omkring den famøse guldring, ikke på nogen måde ændrede forholdet mellem Müller og Rasmussen (fig. 8).

Det indtryk, man får ved gennemlæsningen af de mange sager, der vedrører handelen med Rasmussen, er, at Müller i høj grad søgte at holde på Rasmussen ved at opmuntre ham til fortsat indsendelse af genstande. Det kunne til eksempel ske ved at give ekstra høje priser for en sending i de perioder, hvor mange oldsager blev returneret som værdiløse. I enkelte tilfælde gik Müller endda så vidt at refundere Rasmussens porto-udgifter, når hans sendinger gik retur (fx NM1 j.nr. 779/03).

Tillige er der, som tidligere omtalt, adskillige eksempler på, at Müller så igennem fingre med, at fundforholdene ikke var i overensstemmelse med den politik, som han søgte at slå igennem med i offentligheden. Det er klart, at det for Müller var vigtigst at sikre gode oldsager til samlingerne, og de nævnte forhold giver et godt indtryk af den smidighed, Sophus Müller var i besiddelse af. Han forstod til fulde at drage nytte også af de omreisende handelsfolk, der jo oftest færdedes i samfundslag og områder, som museet kun sjældent havde kontakt til.

Noter

Artiklens første del bygger på flg. kilder:

Politirapport 50, 61, 63, Politidokumenter 1907, Vordingborg Sdr. Birk. Opbevares i Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

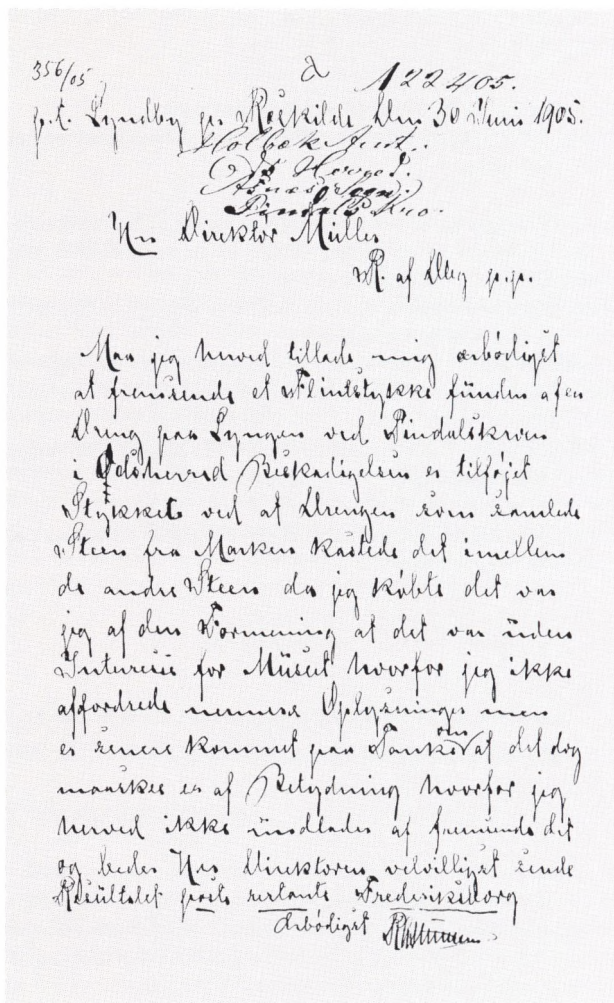

Fig. 8. At Rasmussen i sin opkøbers virksomhed tjente flere ses klart af dette brev, dateret 30. juni 1905: »... da jeg købte det var jeg af den Formening, at det var uden Interesse for Museet ...«. Tilsyneladende afsætter Rasmussen hér en oldsag, som han ikke har kunnet komme af med til anden side. Iøvrigt er brevet tillige et eksempel på, hvordan Rasmussen tillæmpede sin skrivemåde til den kancellistil, Müller benyttede i sine breve. Rasmussen har ganske simpelt overtaget en del af formuleringerne.

Sagsakter i Nationalmuseet 1. afd., j.nr. 119/07, 163/07, 165/07, 166/07 og 217/07.

Forordning af 13/2 1775 mod omløben med varer.

Placat af 27/11 1839, indeholdende nærmere bestemmelser om omløben med varer.

Anden del bygger på en systematisk gennemgang af Nationalmuseet 1. afd.s journaler og oldsagsprotokoller for årene 1898-1930 samt tilhørende sager i Topografisk Arkiv.

Nationalmuseets officielle syn på handel med oldsager, højplyndringer m.m. findes bedst fremstillet i:

Sophus Müller: Udsigt over Oldtidsudgravninger foretagne for Nationalmuseet i Aarene 1893-96. Aarb. Nord. Old. Hist. 1897: 161-224.

Sophus Müller: Nationalmuseet. Hundrede Aar efter Grundlæggelsen. København 1907.

Aspekter af arkæologiens socialhistorie er tidligere behandlet i tre artikler af Sven Thorsen:

Opofrende venner og farlige fjender, 1890'ernes højplyndringer, og et bidrag til arkæologiens socialhistorie. Fort. Nut, XXVIII, hefte 2. 1979.

En gravplads – »som en del af vinterlønnen«, 1890'ernes rovgravninger, og et bidrag til arkæologiens socialhistorie. Fynske Minder 1979-80.

»Mod en levende personlighed, kan ingen højgraver stå sig«. – En tekst-collage om Johan Skjoldborgs agitation mod højedelæggelserne i december 1899. Antikvariske Studier 6, 1983.

Tak til

Nationalmuseet 1. afd.

Fredningsstyrelsens bibliotek

Folketingets bibliotek

Landsarkivet for Sjælland

Politiet i Vordingborg

Politihistorisk Selskab

Lolland-Falsters Stiftsmuseum

Mikael Andersen, Institut for europæisk folkelivsforskning, Brede